

DOI: 10.46340/ephd.2021.7.3.2

Oleksandr MarchukORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4922-3144>*Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, Ukraine*

IVAN OHIENKO'S CONTRIBUTION TO THE REFORMATION OF THE ORTHODOX CHURCH MANAGEMENT IN UKRAINE (1919-1920)

Олександр Марчук*Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Україна*

ВНЕСОК ІВАНА ОГІЄНКА У РЕФОРМУВАННЯ УПРАВЛІННЯ ПРАВОСЛАВНОЮ ЦЕРКВОЮ В УКРАЇНІ (1919-1920 РР.)

The article deals with the contribution of Ivan Ohienko to the construction of a new model of the Orthodox Church management in UNR. A researcher proves the Ukrainian revolution period (1917-1921) is claimed to be in current with the struggle for not only the territory independence but for spiritual as well. Ivan Ohienko as a Ministry of UNR Religion played a significant part in the derivation of the Ukrainian Orthodox Church management. Two branches of those times Church management were marked. They are State (the Ministry of Religion) and properly the Church one (a Synod, Spiritual Consistories). The author analyzed measures and actions of the Minister of Religion regarding an application of the Orthodox Church in Ukraine vertical legislature, a Sacred Synod as a supreme management body apart. Former Spiritual Consistories were replaced by Eparchial Church Bodies, Eparchial Councils – by temporary Church Bodies as well. A complicated implementation process of the management reform and partly the clergy opposition were depicted with the help of paper office documents. Ivan Ohienko's ideas in the sphere of Church management were established. He tried to implement them. Enumeration of the bills and statutes was found out to be worked out. For different reasons, they have never been implemented but left to be a spiritual heritage of our people. The study of the Ivan Ohienko contribution to the Orthodox church governance reform is relevant especially today given the establishment of the need to build an effective model of the Orthodox Church management in Ukraine. The author of the article adhered to the principle of historicism, objectivity, comprehensiveness, used a number of research methods such as generalization, content analysis, biographical, analysis and synthesis. Ivan Ohienko as the Minister of Religion was capable to develop a significant "reform package" of documents for changes in the Orthodox Church management in Ukraine during the UNR period. The Holy Synod was convened, the Provincial and Diocesan Church Councils were established, the law on church fraternities was adopted, however, a considerable part of the plan failed to implement.

Keywords: Ivan Ohienko, the Minister of Religion, UNR, Directory, Orthodox Church in Ukraine, a Sacred Synod, Spiritual Consistory, a Church Body, a bishop.

В період Української революції 1917-1921 р. відбулися значні зміни у суспільному житті українців, зокрема – церковному. У січні 1919 р. було прийнято закон «Про вищий уряд Української Автокефальної Православної Соборної Церкви», яким, по суті, позбавлялася залежність від російського патріарха¹. Але, через військово-політичну ситуацію, спробу провести реформу церковного управління здійснив вже Іван Іванович Огієнко.

¹ Йосифчук, М., протоієрей Ар'єв, В. (2018). Огляд діяльності керівників державних органів з церковних питань в Україні під час національно-визвольної боротьби 1917-1921 рр. *Православ'я в Україні: матеріали VIII Міжнародної наукової конференції (м. Київ, 20 листопада 2018)*, 152; Клос, В., протоієрей (2019). *Автокефалія Української Церкви: огляд від Хрещення до Синодального Томосу*. Київ, 143.

Метою дослідження є проаналізувати внесок міністра ісповідань І. Огієнка у реформування управління Православною Церквою в Україні.

Піднята нами теми частково знайшла відображення у працях дослідників Б. Андрусишина¹, І. Тюрменко², О. Завальнюка³ та інших, але цілісно не було висвітлено напрямки та результат реформування церковного управління за міністра ісповідань І. Огієнка.

15 вересня 1919 р. Директорія призначила Івана Огієнка міністром ісповідань. Справи у цьому міністерстві знаходилися у не зовсім належному стані – мала кількість співробітників, часті вимушені евакуації, було втрачено частину фінансових документів⁴. Поряд із цим, І. Огієнко зіткнувся із супротивом частини духовенства щодо реалізації закону про автокефалію Української Православної церкви. Для того, щоб реалізувати нову державно-церковну політику, міністру ісповідань важливо було сформувати чітку проукраїнську вертикаль управління православною церквою, яка б вдало поєднувала власне державне та церковне управління.

Аналіз управлінської структури православної церкви в УНР показав, що вона складалася з двох гілок влади – державного (міністерство ісповідань) та церковного (Священний Синод (не діяв)), Духовні Консисторії, «Єпархіальні Совети» (керувалися законами часів Російської імперії, переважно вороже налаштовані до Української Автокефальної Православної Церкви (УАПЦ) та розпоряджень уряду). І. Огієнку випало завдання не лише налагодити роботу міністерства а, якнайшвидше, провести реформу церковного управління, яке не відповідало тогочасним реаліям життя.

Про погляди І. Огієнка на організацію церковного управління дізнаємося із аналізу протоколів засідання Ради міністра ісповідань. Найвищим органом, на його думку, мав бути Священний церковний синод, діяльність якого б регламентувалася відповідним статутом. До відновлення контролю над усією територією УНР міг діяти тимчасовий Синод, призначений Директорією. Духовні консисторії мали бути скасовані, а замість них передбачалося створити Губерніальні церковні управи у складі: голови, призначеного Синодом, та представників різних церковних і громадських організацій. Міністр І. Огієнко намагався дотримуватися принципу балансу влади, зокрема, наполягав, щоб єпископів не обирали до цих управ. Він прагнув запозичити досвід західних країн.

Нижчим рівнем мали бути повітові управи (допускалося, що їхніх очільників призначатиме міністр ісповідань), найнижчим – волосні церковні управи (замість благочинних) та приходи (за прикладом братства, церковні громади обирали собі священика і дяка, яких благословляв єпископ, після чого їх затверджувала управа).

Метою такої моделі було – обмежити владу єпископів та дотримуватися принципу соборності (утвердження відповідальності усіх за усіх, єдності та взаємного духовного збагачення)⁵. Для її поступової реалізації необхідно було, по-перше, вийти зі стану війни, а по-друге, де-факто поширити суверенітет УНР на всю територію країни. Цього у 1919-1920 рр. зробити не вдалося через незалежні від І. Огієнка причини.

Це, однак, не означає, що діяльність міністра щодо реформування церковно-управлінської сфери було згорнуто. Протягом вересня-листопада 1919 р. на засіданнях Ради міністра ісповідань обговорювалися питання про створення Священного Синоду для УАПЦ⁶, єпархіальне управління⁷,

¹ Андрусишин, Б. (1997). *Церква в українській державі 1917-1920 (доба Директорії УНР)*. Київ: Либідь, 176.

² Тюрменко, І. (1998) *Державницька діяльність Івана Огієнка*. Київ: Либідь, 460; (2002). Іван Огієнко – поборник автокефалії Української православної церкви у міжвоєнний період ХХ ст. *Наукові записки*, 50, 244-251.

³ Завальнюк, О. (2014). Міністерство ісповідань УНР за Івана Огієнка: формування та реалізація основних напрямків державно-церковної політики (вересень 1919-листопад 1920 р.). *Меджибіж: науковий вісник*, 2, 358-368.; Огієнко, І. (2021). Міністр ісповідань УНР: спроба реформування Подільської єпархії на засадах Української Автокефальної Православної Церкви у 1919-1920 рр.. *Хмельницькі краєзнавчі студії: науково-краєзнавчий збірник*, 30, 114-129.

⁴ Накази Директорії Української Народньої Республіки (1919). *Вісник Української народньої Республіки*, 48, 1; Праця в Міністерстві (1919). *Україна*, 34, 3.

⁵ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 1072, оп. 1, спр. 3, арк. 9 зв.- 10 зв.; Тюрменко, І. (2002). Іван Огієнко – поборник автокефалії Української православної церкви у міжвоєнний період ХХ ст. *Наукові записки*, 50, 246.

⁶ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 1072, оп. 1, спр. 3, арк. 22-25 зв.

⁷ Там само, арк. 29-30 зв.

церковні справи на окупованій території¹, діяльність церковних братств², прийняття статутів церковного управління³.

Важливу роль у зовнішньому церковному управлінні належало Міністерству ісповідань (МІС) як державному органу. Воно складалося із міністра, товаришів міністра, 4 департаментів (загальних справ, православної церкви, інослав'я та іновір'я, духовної освіти), відділів та Ради міністра ісповідань⁴. Йому в церковному управлінні І. Огієнко відводив адміністративні функції⁵. Зокрема, МІС відало адміністративними, господарськими та освітніми справами. Сам міністр, як керівник, забезпечував право на свободу віросповідання, видавав інструкції, накази, розпорядження та піклувався про добробут українських церков, слідкував за дотриманням законів УНР. Йому підпорядковувалися усі духовно-адміністративні установи підконтрольної сфери⁶. Загалом, через міністерство ісповідань реалізовувалася державно-церковна політика уряду і Директорії УНР.

Нову структуру внутрішнього церковного управління не сприймала, відана Москві, існуюча ієрархія. Зокрема, проти нововведень виступив єпископ Подільський і Брацлавський П. Пимен, який мав підтримку значної частини духовенства. Щоб подолати цей опір, необхідно було якомога швидше створити орган вищої церковної влади – Український Священний Синод (УСС)⁷. 7 жовтня Директорія підтвердила закон 1 січня 1919 р. про автокефалію православної церкви в УНР та доручила міністру ісповідань організувати Священний Синод⁸. Рада Народних Міністрів (РНМ) УНР 13 жовтня із правками ухвалила внесеній міністром ісповідань законопроект тимчасових штатів і канцелярії УСС та виділила кошти на його утримання⁹.

А вже наступного дня відбулося урочисте відкриття Українського Священного Синоду, у якому взяли участь члени Директорії, уряду, Кирило-Мефодіївського товариства, викладачі місцевого університету та інші¹⁰. Він мав пришвидшити реформу церковного управління, проте задумане не вдалося реалізувати через саботаж єпископів, уведених до складу УСС. Один із них – єпископ П. Пимен, навіть, погрожував позбавити права богослужіння тих священників, які будуть підкорятися рішенням цього органу. Така позиція вищого духовенства позбавила можливостей вирішувати внутрішні церковні питання, тому члени Синоду займалися переважно підготовкою нових реформ, які б відповідали тогочасному запиту суспільства¹¹. 20 жовтня 1919 р. міністр ісповідань видав наказ, за яким консисторії мали звертатися до УСС замість Російського Священного Синоду¹². Склад Синоду і Ради міністра ісповідань був схожий, тому питання, які готували у міністерстві, пізніше обговорювали і в Синоді. У середині листопада, після приходу польських військ на Поділля, УСС вимушено припинив свою діяльність¹³.

¹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 1072, оп. 1, спр. 3, арк. 40-41 зв.

² Там само, арк. 41 зв.-44.

³ Там само, арк. 78-78 зв.

⁴ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 1072, оп. 1, спр. 2, арк. 15; Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 1072, оп. 1, спр. 4, арк. 9-9 зв.; 17-18. Андрусишин, Б. (1997). *Церква в українській державі 1917-1920 (доба Директорії УНР)*. Київ: Либідь, 30.

⁵ Тюрменко І. (1998) *Державницька діяльність Івана Огієнка*. Київ: Либідь, 84.

⁶ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 1072, оп. 1, спр. 29, арк. 14-15.

⁷ Завальнюк, О. (2014). Міністерство ісповідань УНР за Івана Огієнка: формування та реалізація основних напрямків державно-церковної політики (вересень 1919-листопад 1920 р.). *Меджибіж: науковий вісник*, 2, 364-365.

⁸ Декрет Директорії Української Народної Республіки (1919). *Шлях*. № 45, 1.; Український церковний синод (1919), *Вперед*, № 145, 1.; Діяльність уряду (1919). *Телеграми Українського телеграфного агентства*, № 7, 1.; В Раді Міністрів (1919). *Трудова громада*, № 1 (86), 2.

⁹ *Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки 1918-1920: документи і матеріали (2006)*. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, т.1, 548.

¹⁰ Відкриття Українського Священного Синоду (1919). *Україна*, № 56, 3.; Відкриття Українського Священного Синоду (1919). *Стрілець*, № 84, 4.

¹¹ Завальнюк О. (2014). Міністерство ісповідань УНР за Івана Огієнка: формування та реалізація основних напрямків державно-церковної політики (вересень 1919-листопад 1920 р.). *Меджибіж: науковий вісник*, № 2, 365.; *Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки 1918-1920: документи і матеріали (2006)*. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 1, 601; Українська Національна Церква (1919). *Україна*, 57, 3.

¹² Огієнко, І. (2005). *Рятування України*. Київ: Наша культура і наука, 134.

¹³ Андрусишин, Б. (1997). *Церква в українській державі 1917-1920 (доба Директорії УНР)*. Київ: Либідь, 157.

Оскільки не вдалося створити нові органи місцевого церковного управління, було зроблено спробу взяти під контроль МІС старі. Зокрема, це стосувалося духовних консисторій, які діяли при єпископах і архієпископах. Ці органи, як і уся єпархіальна влада, у своїй діяльності опиралися на старі царські закони, саботували накази уряду та видавали розпоряджень, які часто суперечили державним інтересам УНР. Щоб звести до мінімуму шкідливі дії противників української влади та церкви, І. Огієнко провів через уряд рішення про призначення інспекторів міністерства ісповідань до духовних консисторій, які б їх не лише контролювали, а й інформували про діяльність центральної влади, допомагали втілювати у життя нові закони і розпорядження. Інспектори наділялися широкими правами, зокрема, переглядали листування єпархіальної влади, були присутніми і вносили пропозиції на засіданнях консисторії, здійснювали нагляд за фінансами тощо. Були також і спеціальні повноваження, які, на нашу думку, відповідали тогочасному військовому часу – у разі державного злочину тимчасово усувати від виконання посадових обов'язків урядовців та інших осіб, які працювали у духовно-релігійних установах. Подібні рішення необхідно було затверджувати у міністра ісповідань. Інспектори, яким підпорядковувалися секретарі духовних консисторій, підписували усі офіційні документи, а без їхнього візування вони не набирали законної сили¹.

У листопаді 1919 р. тимчасовим комісаром (інспектором) до Подільської духовної консисторії було призначено А. Длугопільського². Вже у грудні він доповідав міністру про численні порушення у цьому органі управління, зокрема, не виконувалося отримане розпорядження про звільнення єпископа П. Пимена, який продовжував займати відповідну посаду та видавати розпорядження російською мовою³. З його звіту відомо, що до усіх законів та розпоряджень української влади консисторія ставилася байдуже, розпорядження міністра не виконувала, а якщо й бралася за виконання, то із запізненням⁴. На жаль, така ситуація була непоодиноким.

До скликання єпархіальних з'їздів, міністр вирішив утворити тимчасові губернiальні Церковні Ради, які б координати роботу на місцях та займалися підготовкою до з'їзду. Так, 27 травня 1920 р. І. Огієнко видав наказ організувати тимчасову Київську губернiальну церковну раду. Передбачалося, що до її складу мають увійти по одному представнику від Українського громадського комітету, губернiального комісара Київщини, Всеукраїнської православної церковної ради та 4 делегати від Української православної церкви. Новостворена рада перебирала на себе усі функції закритого «Київського Єпархіального Совету» та була розпорядником усього церковного майна. Відповідальність за виконання цього наказу покладалася на Київського губернiального комісара релігійних справ І. С. Приймака-Приймачевського⁵. А 9 червня 1920 р. було видано аналогічний наказ про створення Подільської губернiальної церковної ради у Вінниці. Організація цього органу покладалася на т.в.о. комісара Подільської духовної консисторії А. Длугопільського⁶. 23 червня міністр І. Огієнко видав ще один наказ про створення Подільської губернiальної церковної тимчасової ради, що пояснюється неможливістю виконання попереднього наказу через воєнні події. До складу цієї ради штатними членами увійшли: протоієрей Г. Маньківський, священники Т. Туркало, А. Манжулівський, магістр богослов'я В. Корнієвський, вчитель М. Запорожець; кандидатами : ректор Подільської духовної семінарії, приват-доцент К-ПДУУ П. Табинський, священник К. Длугопільський, магістр богослов'я О. Кільчевський, кандидат права А. Бурхацький. Секретарем тимчасово було призначено В. Соколівського. Змінилося місце перебування ради, яка мала розташовуватися у Кам'янці-Подільському. До своїх обов'язків усі мали приступити з дня отримання наказу⁷.

¹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 1072, оп. 1, спр. 2, арк. 19-20.; Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 1072, оп. 1, спр. 29, арк. 3.; Завальнюк О. (2021). Міністр ісповідань УНР Іван Огієнко: спроба реформування Подільської єпархії на засадах Української Автокефальної Православної Церкви у 1919-1920 рр. *Хмельницькі краєзнавчі студії: науково-краєзнавчий збірник*, 30, 118.

² Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 1072, оп. 1, спр. 10, арк. 1-4.

³ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 1072, оп. 1, спр. 6, арк. 2.

⁴ Там само, арк. 16-16 зв.

⁵ Наказ По Міністерству Ісповідань (1920). *Наш шлях*, 110, 7, 1; Наказ По Міністерству Ісповідань. Ч. 6 (1920). *Наш шлях*, 110, 6, 1.

⁶ Наказ По Міністерству Ісповідань (1920). *Наш шлях*, 112, 8, 1.

⁷ Наказ по Міністерству Ісповідань Української Народної Республіки (1920). *Наш шлях*, 125, 12, 1.

29 червня 1920 р. Рада Народних Міністрів (РНМ) УНР ухвалила із змінами поданий І. Огієнком законопроект «Про зміну Духовних Консисторій на Єпархіальні Церковні Ради»¹. Це був наступний крок реформи – ліквідація духовних консисторій та «єпархіальних советов», функції, права, рухоме і нерухоме майно, штати і підприємства яких передавали Єпархіальним церковним радам (ЄЦР). Тимчасово, до організації вищої церковної влади, міністру ісповідань надавалося право призначати і звільняти, у порозумінні з єпархіальним архієреєм, членів Ради². Із закону «Про тимчасові права Єпархіальних Церковних Рад» відомо, що у своїй діяльності вони користувалися «Уставом Духовних Консисторій 1883 р.» із змінами, внесеними українським урядом, а у тих випадках, коли згадується Священний Синод, ради мали звертатися до церковної влади або міністра ісповідань, замість обер-прокурора Священного Синоду – виключно до міністра ісповідань. Враховуючи тогочасні обставини, подекуди відсутність єпархіального архієрея або ж можливості спілкування з ними, ЄЦР надавалися права вирішувати різні адміністративні та судові справи без затвердження їх єпископом, а також звільняти, призначати й переміщувати духовних осіб (благочинних, монахів, слідчих, урядовців)³. Штат Ради нараховував 32 співробітників, на утримання яких упродовж року виділяли 454.000 грн., окремим пунктом передбачалися кошти для Подільської ЄЦР, яка мала зібратися найближчим часом⁴. У жовтня 1920 р. ця рада просила міністра ісповідань затвердити її склад і тим самим надати юридичну можливість працювати⁵. 6 листопада 1920 р. І. Огієнко своїм наказом змінив склад Ради – звільнив голову П. Табінського, а замість нього призначив Є. Сіцинського, а також замінив деяких інших членів⁶. Але розпочати діяльність вона не встигла, оскільки вже 14 листопада Кам'янець-Подільський покинули вищі органи влади УНР і, зокрема, міністр І. Огієнко, а через два дні сюди увійшла Червона армія.

Ще 29 червня РНМ ухвалила законопроект про українські церковні братства⁷. Вони набували юридичного статусу, могли бути різних рівнів (від повітових до ставропігійних), мали вплив на духовні школи і сприяли поліпшенню позицій УАПЦ⁸.

Через складну військово-політичну ситуацію, міністру І. Огієнку не вдалося провести через уряд підготовлені законопроекти, які б завершили розпочаті зверху зміни у церковному управлінні⁹. Мова йде про «Статут Міністерства Ісповідань» (визначав статус, права і функції)¹⁰, «Статут Українського Найсвятішого Синоду» (визначав права вищого церковного органу, регулював взаємовідносини з державою через міністерство ісповідань)¹¹, «Тимчасовий статут православної парафії в Українській Православній Автокефальній Церкві» (ззначався юридичний статус, виконавчі органи, порядок зібрання, завдання, права та обов'язки тощо)¹², а також «Про віру» (гарантувалося право на свободу віросповідання, підтверджувався автокефальний статус православної церкви, а церковне управління відбувалося через міністерство ісповідань і УСС, затверджений верховною владою УНР)¹³ та «Про єпархіальну владу» (права, завдання, межі єпархій, функції)¹⁴.

У свої мемуарах І. Огієнко, роздумуючи про поразку боротьби за незалежність УНР, відзначить, що однією з головних причин такого невтішного фіналу було те, що «Українська

¹ Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки (2006). *Документи і матеріали 1918-1920*. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2, 92.

² Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 1072, оп. 1, спр. 2, арк. 21.

³ Там само, арк. 31-31 зв.

⁴ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 1072, оп. 1, спр. 25, арк. 10-11; Андрусішин, Б. (1997). *Церква в українській державі 1917-1920 (доба Директорії УНР)*. Київ: Либідь, 136.

⁵ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 1072, оп. 1, спр. 6, арк. 12.

⁶ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 1072, оп. 1, спр. 107, арк. 6; Андрусішин, Б. (1997). *Церква в українській державі 1917-1920 (доба Директорії УНР)*. Київ: Либідь, 136-137.

⁷ Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки 1918-1920: *документи і матеріали* (2006). Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2, 92.

⁸ Андрусішин, Б. (1997). *Церква в українській державі 1917-1920 (доба Директорії УНР)*. Київ: Либідь, 116-117.

⁹ Завальнюк, О. (1920). Міністерство ісповідань УНР за Івана Огієнка: формування та реалізація основних напрямків державно-церковної політики (вересень 1919-листопад 1920 р.). *Меджибіж: науковий вісник*, 2, 366.

¹⁰ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 1072, оп. 1, спр. 29, арк. 14-15.

¹¹ Там само, арк. 16-17 зв.

¹² Там само, арк. 18-25 зв.

¹³ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 1072, оп. 1, спр. 29, арк. 42.

¹⁴ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 1072, оп. 1, спр. 29, арк. 26-26 зв.; Андрусішин, Б. (1997). *Церква в українській державі 1917-1920 (доба Директорії УНР)*. Київ: Либідь, 77.

революція пішла без своєї церкви»¹. Певну політичну відповідальність за це ніс й міністр ісповідань, утім наведений вище фактаж свідчить, що керівник духовного відомства докладав значних зусиль для того, аби українська церква відбулася. Для цього потрібні були сприятливі чинники, яких на той час виявилось замало.

Отже, міністр ісповідань І. Огієнко не завершив реформу церковного управління відповідно до національних потреб, на засадах відкритості, свободи та взаємопідтримки. Його командою було підготовлено ряд законопроектів, статутів, які регламентували сфери діяльності державної і церковної влади та, що надзвичайно важливо, мали вибудувати нову вертикаль влади – проукраїнську, представницьку. Її репрезентували Український Священний Синод, Єпархіальні Церковні Ради, тимчасові губерніяльні Церковні Ради (замість «єпархіальних советів»), повітові і волосні ради, парафії (громади). Створювалися громадські церковні братства, як опора УАПЦ. Напрацьовані проекти законів і уведені в дію окремі державні юридичні акти становлять базу для розуміння перспективи демократичної реформи церковного управління, необхідності подолання консервативних настроїв у тодішній ієрархії і церковних громадах. Їхня актуальність підтвердилася в ході національно-демократичної революції в Україні кінця 1980-х – початку 1990-х рр., коли питання творення своєї національної церкви перейшло у практичну площину.

References:

1. Andrusyshyn, B. (1997). *Tserkva v ukrainskii derzhavi 1917-1920 (doba Dyrektorii UNR)* [Church in the Ukrainian state 1917-1920 (era of the Directory of the UNR)]. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].
2. Trudova hromada [Labor community] (1919). *V Radi Ministriv* [In the Council of Ministers], 1 (86), 2. [in Ukrainian].
3. Strilets [Sagittarius] (1919). *Vidkryttia Ukrainskoho Sviashchenoho Synodu* [Opening of the Ukrainian Holy Synod], 84, 4. [in Ukrainian].
4. Ukraina [Ukraine] (1919). *Vidkryttia Ukrainskoho Sviashchenoho Synodu* [Opening of the Ukrainian Holy Synod], 56, 3. [in Ukrainian].
5. Shliakh [Way] (1919). *Dekret Dyrektorii Ukrainskoi Narodnoi Respubliki* [Decree of the Directory of the Ukrainian People's Republic], 45, 1. [in Ukrainian].
6. Dyrektorii, Rada Narodnykh Ministriv Ukrainskoi Narodnoi Respubliki [Directory, Council of People's Ministers of the Ukrainian People's Republic] (2006). *Dokumenty i materialy 1918-1920* [Documents and materials 1918-1920]. Kyiv: Vydavnytstvo imeni Oleny Telihy, 1. [in Ukrainian].
7. Dyrektorii, Rada Narodnykh Ministriv Ukrainskoi Narodnoi Respubliki [Directory, Council of People's Ministers of the Ukrainian People's Republic] (2006). *Dokumenty i materialy 1918-1920* [Documents and materials 1918-1920]. Kyiv: Vydavnytstvo imeni Oleny Telihy, 2. [in Ukrainian].
8. Diialnist uriadu [Government activities] (1919). *Telehramy Ukrainskoho telehrafnoho ahenstva* [Telegrams of the Ukrainian Telegraph Agency], 7, 1. [in Ukrainian].
9. Zavalniuk, O. (2014). Ministerstvo isповidan UNR za Ivana Ohienka: formuvannia ta realizatsiia osnovnykh napriamkiv derzhavno-tserkovnoi polityky (veresen 1919-lystopad 1920 r.) [Ministry of Confessions of the Ukrainian People's Republic under Ivan Ogienko: formation and implementation of the main directions of state and church policy (September 1919-November 1920)]. *Medzhybizh: naukovyi visnyk* [Medzhbizh: scientific bulletin], 2. [in Ukrainian].
10. Yosyfchuk, M., archpriest Ariev, V. (2018). Ohliad diialnosti kerivnykiv derzhavnykh orhaniv z tserkovnykh pytan v Ukraini pid chas natsionalno-vyzvolnoi borotby 1917-1921 rr. [Review of the activities of the heads of state bodies on church issues in Ukraine during the national liberation struggle of 1917-1921.]. *Pravoslavia v Ukraini: materialy VIII Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii (m. Kyiv, 20 lystopada 2018)* [Orthodoxy in Ukraine: Proceedings of the VIII International Scientific Conference (Kyiv, November 20, 2018)]. [in Ukrainian].
11. Klos, V., archpriest (2019). *Avtokefaliia Ukrainskoi Tserkvy: ohliad vid Khreshchennia do Synodalnoho Tomosu* [Autocephaly of the Ukrainian Church: an overview from Baptism to the Synodal Tomos]. Kyiv. [in Ukrainian].
12. Nash shliakh [Our way] (1920). *Nakaz po Ministerstvu Ispovidan Ukrainskoi Narodnoi Respubliki* [Order of the Ministry of Confessions of the Ukrainian People's Republic], 125, 12, 1. [in Ukrainian].
13. Nash shliakh [Our way] (1920). *Nakaz po Ministerstvu Ispovidan Ukrainskoi Narodnoi Respubliki* [Order of the Ministry of Confessions of the Ukrainian People's Republic], 110, 12, 1. [in Ukrainian].
14. Nash shliakh [Our way] (1920). *Nakaz po Ministerstvu Ispovidan Ukrainskoi Narodnoi Respubliki* [Order of the Ministry of Confessions of the Ukrainian People's Republic], 110, 6, 1. [in Ukrainian].
15. Nash shliakh [Our way] (1920). *Nakaz po Ministerstvu Ispovidan Ukrainskoi Narodnoi Respubliki* [Order of the Ministry of Confessions of the Ukrainian People's Republic], 112, 8, 1. [in Ukrainian].

¹ Огієнко, І. (2005). *Рятування України*. Київ: Наша культура і наука, 177.

16. Visnyk Ukrainskoi narodnoi Respubliky [Bulletin of the Ukrainian People's Republic] (1919). *Nakazy Dyrektorii Ukrainskoi Narodnoi Respubliky* [Orders of the Directory of the Ukrainian People's Republic], 48, 1. [in Ukrainian].
17. Ohiienko, I. (2005). *Riatuvannia Ukrainy* [Saving Ukraine]. Kyiv: Nasha kultura i nauka. [in Ukrainian].
18. Ukraina [Ukraine] (1919). *Pratsia v Ministerstvi* [Work in the Ministry], 34, 3. [in Ukrainian].
19. Tiurmenko, I. (1998). *Derzhavnytska diialnist Ivana Ohiiienka* [State activity of Ivan Ogienko]. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].
20. Tiurmenko, I. (2002). *Ivan Ohiienko – pobornyk avtokefalii Ukrainskoi pravoslavnoi tserkvy u mizhvoiennyi period KhKh st.* [Ivan Ogienko – an advocate of autocephaly of the Ukrainian Orthodox Church in the interwar period of the twentieth century]. *Naukovi zapysky* [Scholarly works], 50. [in Ukrainian].
21. Ukraina [Ukraine] (1919). *Ukrainska Natsionalna Tserkva* [Ukrainian National Church], 57, 3. [in Ukrainian].
22. Vpered [Forward] (1919). *Ukrainskyi tserkovnyi synod* [Ukrainian Church Synod], 145, 1. [in Ukrainian].
23. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy [Central State Archive of the highest authorities and administration of Ukraine], *f. 1072, op. 1, spr. 2.* [in Ukrainian].
24. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy [Central State Archive of the highest authorities and administration of Ukraine], *f. 1072, op. 1, spr. 3.* [in Ukrainian].
25. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy [Central State Archive of the highest authorities and administration of Ukraine], *f. 1072, op. 1, spr. 4.* [in Ukrainian].
26. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy [Central State Archive of the highest authorities and administration of Ukraine], *f. 1072, op. 1, spr. 6.* [in Ukrainian].
27. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy [Central State Archive of the highest authorities and administration of Ukraine], *f. 1072, op. 1, spr. 10.* [in Ukrainian].
28. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy [Central State Archive of the highest authorities and administration of Ukraine], *f. 1072, op. 1, spr. 25.* [in Ukrainian].
29. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy [Central State Archive of the highest authorities and administration of Ukraine], *f. 1072, op. 1, spr. 29.* [in Ukrainian].
30. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy [Central State Archive of the highest authorities and administration of Ukraine], *f. 1072, op. 1, spr. 107.* [in Ukrainian].